

LES CONSTRUCCIONS DE LA VINYA EN ELS CONTRACTES DE RABASSA MORTA

ALBERT FÀBREGA I ENFEDAQUE

IES MIG-MÓN, ESCOLA UNIVERSITÀRIA TÈCNICA D'ENGINYERIA
INDUSTRIAL DE TERRASSA, UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA
fabrega.albert@gmail.com

Resum

El patrimoni arquitectònic relacionat amb la vinya, si no és espectacular pel que fa a la monumentalitat, sí que ho és pel que fa a la gran quantitat de construccions que l'envolten: marges, barraques i tines. Pel seu caràcter domèstic i utilitari, la gent mai no va creure que calgués documentar-ne la construcció, les característiques o la data en què es van fer les obres. Això fa que en la documentació escrita les referències a aquestes construccions siguin molt escadusseres i que sigui molt difícil establir-ne la cronologia amb precisió. En el cas del Bages, sembla que una gran part dels marges es poden situar en el segle XVIII, mentre que les barraques van viure el seu moment àlgid durant la segona meitat del segle XIX i la primera meitat del segle XX. Presentem alguns documents en els quals s'esmenta la facultat dels parcers per a edificar barraques i tines a les vinyes establertes.

---

1. Introducció

Les construccions al voltant de la vinya, basades en la tècnica de la pedra seca, es troben molt poc documentades en els arxius, tot i que pel gran nombre i extensió territorial han arribat als nostres dies com

les restes d'un paisatge agrari fortament humanitzat. Quan els camps i les vinyes han desaparegut sota el mantell d'una vegetació incontrolada que ho envaeix tot, només les barraques, tines i marges de paret ens recorden els usos passats d'aquelles terres. Per als seus contemporanis es tractava de construccions necessàries per a domesticar el territori i dur a terme en condicions les activitats del camp, però el caràcter no monumental i la tècnica popular amb què es construïen les feia poc mereixedores de l'atenció dels pagesos, per als quals eren accessoris inherents a la seva activitat. Costa trobar referències a aquestes construccions en les escriptures notariales i altres documents. I encara és més difícil trobar descripcions detallades de les característiques.

Presentem aquí algunes notícies relatives a aquestes construccions i donem la transcripció d'un contracte de rabassa morta que ens parla de dues barraques. El contracte té interès per altres motius, però que no són l'objectiu d'aquesta comunicació.

2. Barraques en un contracte de rabassa morta

El contracte és del 10 de setembre de 1848, quan Josep Torruella, amo del mas Torruella de Súria, estableix a Joan Fàbrega, pagès d'Argençola (Castellnou de Bages), de rabassa morta, una vinya:

En nom de Déu sie. Amen. Joseph Torruella, pagès, dueño y poseedor del mas Torruella del terme de la vila de Súria, partit de Manresa, per a millorar y en manera alguna deteriorar, de son grat y certa ciència, per ell y los seus, estableix y en emfiteusim concedeix a Joan Fàbrega, pagès del terme de Argensola, present, y a qui voldrà, mentras que los seps que se han plantat y deuen plantarse en la infrascrita terra donaran fruyt, vulgarment dit a rabasa morta: Tota aquella pessa de terra de extensió junta vuyt cuarteras de sembradura de blat poch més o menos que comprén la pessa de terra anomenada la Ubaga del Hort Nou, y altre porció de terra de las Alsinas de la Cubota, unidas, de pertinencias de dit son mas Torruella, y la terra que cedeix en establiment se troba situada en lo terme de Argensola, ab sas entradas, eixidas, drets y pertenencias; que se té en alou y directa señoria de cert señor que al present se ignora; y termena comensant per solixient per la bora de la viña del Mercader, seguint un carerany, fins a encontrar la carena que baixa del casalot de la Cubota, y seguint carena avall a cara tremuntana fins al capdevall del hort nou, y segueix lo bals de la riera fins al restoble del Silvestre a part ponent, y segueix dit restoble amunt fins a encontrar la singlera que baixa del casalot de la Cubota y trancant dita singlera fins a encontrar la viña del Mercader per la part de mitg die. Y li especta junt ab dita heretat Torruella per sos certs y lligítims títols que no se han manifestat per a calendarlos. Est establiment fa així com més en dret tinga lloch ab los pactes següents: Que lo adquisidor deurà acabar de plantar la terra que encara li falta de viña espesa, dins lo termini de sis anys pròxims, cual plantada, així com tots los demás cultius, deurà ferlos a ús y estil de bon

pagès del terreny. Que lo adquiredor deurà pagar al establient y als seus la quarta part de tots los fruyts, tant dels grans com de la verema y demés, sò és, de quatre una y de altres quatre altre, quedant tres per lo adquiredor, qual quarta part deurà est aportar a sos gastos, a saber, la verema en las tinas de dit mas Torruella, y los grans, deurà portarlos a batrer en la hera del mateix mas, y después de batuts y nets se faran las parts en dita hera, quedant la palla a favor del establient, però est tindrà obligació, al temps de veremar, de donar la palla necessària per los animals que portaran la verema de dita terra. Que lo establient pagarà la quarta part de todas las contribucions ordinàrias y extraordinàrias afectas a dita terra, y las restants tres cuartas parts són de càrrech del adquiredor. Que si est estarà algun any sens fer los deguts cultius, com queda dit, a ús y costum de bon pagès en la sobre designada terra, podrà lo establient ferlos fer, cobrant después son import de las parts de fruyts corresponents al adquiredor. Que si se encontrará fraudulent lo adquiredor en lo pago de la quarta part dels fruyts, justificat que sia lo frau lligítimament, perderà los drets adquireix en dita terra y tornarà ab plenitud de drets al amo. Que si las dos barracas que se encuentran en la terra establerta cayguesen o se dirruisen, lo establient se obliga a donar los pals necessaris per sa nova construcció. Y que al arribar los primers seps a planta perduda o a rabassa morta, tornarà la terra ab plenitud de drets al establient o als seus. Y ab dits pactes fa lo present establiment, en las quals cosas no podrà lo adquiredor proclamar altre señor que al que ho sie alodial de dita terra, y al establient per rahó de las parts de fruyts y demés drets reservats, puga emperò pasats los trenta dias de la fadiga de cada un señor, vender, empeñar y permutar los drets adquireix en dita terra, a personas hàbils y capasas de alienar. Lo mateix establient ven al expresat Joan Fàbrega, y a qui voldrà, mediant emperò carta de gràcia de lluhir y quitar en cualsevol any per lo die de Nostra Señora de Mars, y si se farà pasat dit die las parts de fruyts venudas de aquell any quedaran del comprador: la sobre expresada quarta part de tots los fruyts y demés drets que en virtud del present establiment corresponen al venedor, y cedeix al comprador tots sos drets y accions per a que puga retenirlos fentlos seus propis, y altrament usia de ells com millor li convinga, constituhintlo procurador com en cosa pròpia. La entrada del establiment és una tasa de aygua, y lo preu de la venda són cent vint lliuras moneda catalana, que confesa tenir rebudas lo venedor en diner comptat, real y efectivament en metàlich antes de la firma de esta escriptura, y de ellas en firma la corresponent àpoca al comprador, ab renúncia de las lleys del diner no comptat y no rebut per no aparèixer de present.

[Segueixen les clàusules formals.]¹

1. AHCM, AHPM 5722, f. 536-538.

El què ens interessa notar és que a les vinyes establertes hi ha dues barraques i que en els pactes es diu que si les barraques s'ensorren Josep Torruella donarà la fusta necessària per a refer-les a Joan Fàbrega. Això indica que es tractava de barraques cobertes amb un embigat de fusta i potser teules o lloses. Tot i que encara ara podem trobar barraques d'aquestes característiques, la tipologia que predomina arreu és la de les barraques cobertes amb falsa cúpula.

3. Un problema semàntic

El *Diccionari català-valencià-balear* d'Alcover-Moll defineix la barraca com una «construcció rústica per aixoplugar-s'hi transitòriament persones o animals». Però en la documentació escrita no sempre s'usa la paraula en aquest sentit. Sovint tenim el problema de saber en quin sentit s'utilitza la paraula en cada cas concret. Les referències més antigues que hem trobat al Bages són del segle XVIII, i en tots els casos sembla que la paraula és sinònim de «caseta», habitacle petit i precari. Ara, en molts casos es tracta de construccions situades a dins o a la vora d'un camp, un hort o una vinya —tot i que no sempre— i, per tant, directament i estretament relacionades amb les activitats agrícoles dels camps i vinyes propers a la barraca, generalment adjacents. Segurament la presència de les barraques als camps s'ha de relacionar amb l'expansió dels masos, que va portar a la desaparició de molts masos medievals, de dimensions mitjanes i petites, els quals van ser amortitzats i incorporats a altres masos, que d'aquesta manera van esdevenir grans propietats, on, sovint, alguns camps i vinyes quedaven lluny de la casa del mas. En el cas dels nuclis urbans de pagesos, l'allunyament dels camps i de les vinyes del lloc de residència encara era més flagrant. Aquest augment de la dimensió de les explotacions és el que va comportar la necessitat de crear habitacles temporals per a atendre les tasques agrícoles.

Com a exemple de la dificultat a l'hora d'establir què volen dir els documents en parlar d'una barraca, tenim un document de l'any 1700 on es parla d'una «domumculam sive barraca per me factis et constructis in terris dicti mansi».² En aquest cas la barraca està clarament en una àrea rural, a Castellnou de Bages, enmig de camps. En un altre document, de l'any 1781, es parla d'una «barraca o caseta junt habbb un tros de pati en ella contiguo», ara situada al casc urbà de Súria.³ Els textos no ens permeten saber les dimensions de les construccions i encara menys les característiques constructives. Tampoc no sembla que la presència d'aquestes barraques fos un fet gaire generalitzat, tot i que això és difícil de dir. Un altre problema que es presenta és que a vegades sembla que algunes d'aquestes barraques estaven habitades permanentment i llavors hauriem de parlar d'habitatges i no de barraques.

No tenim ni una sola referència documental que ens parli de barraques cobertes amb voltes en falsa cúpula, que són les típiques de les barraques de vinya que ens han arribat.

2. AHCM, AHPM m-1197, s. f.

3. AHCM, AHPM 5335, f. 302-304.

Per tant, sembla deduir-se que la tècnica de la falsa cúpula per a tancar les barraques de vinya és relativament recent. Amb això volem dir que, tot i que és una tècnica coneguda des dels temps prehistòrics, segurament va caure en desús al llarg de molts segles, fins que popularment es va recuperar a partir de la segona meitat del segle XIX.

4. Tines i premses en els contractes de rabassa morta

El cas de les tines és una mica diferent. La presència de tines enmig de les vinyes, lluny de qualsevol lloc habitat, no és gaire freqüent, tot i que al Bages n'hi ha conjunts ben coneguts i restaurats recentment a les valls del Montcau. S'ha admès tradicionalment que aquestes tines es feien a la vinya pel fet que els terrenys eren lluny del poble i sortia més a compte fer el vi a la mateixa vinya. El fet és, però, que si no es transporta el raïm al poble, perquè queda massa lluny, el mateix problema es presenta a l'hora de transportar el vi. Amb una dificultat afegida: el vi és líquid i el raïm és sòlid, i sempre és més còmode i fàcil transportar un element sòlid que no pas un de líquid. Nosaltres creiem que la causa d'aquestes tines solitàries s'ha de buscar més aviat en el fet que els que menaven aquelles vinyes eren parcers pobres que allà on vivien no podien tenir-hi tines, ni bótes, ni cellers, per falta d'espai. Una prova d'això és que tenim força documentació que demostra que en els segles XVIII i XIX les tines, les bótes i els cellers anaven molt buscats i s'arrendaven i venien al marge de les cases que els contenien. Igualment, els grans masos que disposaven de prou espai van fer, aquells anys, importants ampliacions dels cellers i de les tines. Però els parcers, que vivien rellogats en petits pisos o habitacions de cases, no podien disposar a casa seva d'aquells grans espais. En canvi, si el propietari ho autoritzava, a la mateixa vinya no hi havia problemes d'espai per a guardar el vi. Quan aquest vi es venia, els traginers el carregaven a la mateixa vinya i el duïen directament al seu destí sense necessitat de passar per la casa del parcer. Com a contrapartida, el vi a les vinyes quedava sense vigilància i exposat a tota mena de robatoris. Des d'antic la construcció de tines a les vinyes era una pràctica més o menys habitual, i en tenim bones mostres en les tines excavades a la roca, que sovintegen a les nostres comarques. Altres vegades l'amo permetia que el parcer construís tines a la vora del seu mas o una masoveria. D'aquesta manera el parcer tenia un lloc on guardar el vi i estava més controlat que no pas si la tina es feia enmig de la vinya.

En aquest sentit, veiem que en un altre contracte de rabassa morta de la mateixa època, del 23 de juny de 1856, Josep Torruella y Semis, amo del mas Torruella de Súria, estableix a Pau Viladoms, traginer, natural de Sant Vicenç de Castellet i veí de Manresa, una peça de terra anomenada «la Soleya detràs la Remogosa del Bosch». El parcer «té facultat de construir dos tinas al peu del marge de sobre la erade la casa nova de Garjes de dit mas, però al finir lo establiment quedaran de propietat del amo, aixís com lo sellaret que podrà construir per tencar las tinas».⁴

4. AHCM, AHPM 5730, f. 823-824.

De manera semblant, el 9 d'octubre de 1853, Tomàs Gomis y Torrens, de Manresa, estableix a Joan Bonvehí, natural de Camps i veí de Súria, per un període de trenta anys, la casa i el mas anomenat «can Rey y Balaguer del Samuntà». Li concedeix de rabassa morta la terra anomenada «bosquet del sastre o camp dels nogués y fiolatge», que té vuit jornals de sembradura. Hi ha diversos pactes, entre d'altres:

Que podrà Bonvehí construir una tina arrimada a las parets de la casa de dit mas en lo punt ahont li destinarà lo amo; cual tina finida la vinya de dits vuit jornals quedarà a favor del amo. Que lo señor establiment donarà la fusta necessària per fer una prempsa en la casa de dit mas y Bonvehí deurà pagar tot lo demás fins a estar corrent, y podrà prempsar en ella tota la verema que col·locarà en dita tina; però quedarà a favor del amo finida la planta de dits vuit jornals.⁵

5. Marges en pedra seca

L'altra gran obra constructiva que, a més a més, ha modificat de manera significativa el paisatge, són els marges de pedra seca que formen les feixes als vessants de les nostres muntanyes. Un exemple d'aquesta activitat el trobem entre els anys 1720 i 1765, quan va haver-hi un plet entre Cristòfol Sobirana i Salipota i Francesc Circuns a causa del mas Fàbrega de Sant Salvador de Torroella,⁶ que Francesc Circuns tenia a carta de gràcia i que Cristòfol Sobirana volia redimir. Francesc Circuns afirmava que havia fet moltes millores al mas i hi havia plantat molta vinya nova, i havia fet molts metres de marges de paret seca per evitar l'erosió de les terres a causa de la pluja. Per això considerava que el preu per a lluir i quitar el mas era baix. Francesc Circuns va presentar diversos testimonis per defensar les obres que havia fet, als quals hom els va preguntar sobre l'extensió de les parets que havia fet Francesc Circuns i quins podien ser els costos, així com sobre diversos aspectes d'aquelles obres.

Tot i que les declaracions dels testimonis no són plenament coincidents, en termes generals tots afirmen que la pedra per a fer els marges provenia dels mateixos conreus, després d'espedregar-los. Un d'ells diu, però, que part de la pedra venia de lluny. Respecte al jornal diari d'un home, fent paret de marge, diuen que podia anar entre 3 i 6 sous, més la vida. La majoria de testimonis situen el jornal en 4 sous. Diuen que cada dia un sol home podia fer entre 3 i 5 canes⁷ de paret tenint la pedra al peu d'obra. Si la pedra s'havia de dur

5. AHCM, AHPM 5729, f. 1461 i 1462.

6. Tot i la coincidència de noms amb el primer document sobre l'establiment de rabassa morta, no hi ha cap relació entre si. El mas Fàbrega i Sant Salvador de Torroella són avui terme municipal de Navàs, entre Súria i Cardona, al nord de Súria, mentre que Argençola i el mas Torroella —del primer document— són terme de Castellnou de Bages i Súria, respectivament, a l'est d'aquesta darrera població.

7. El document parla a vegades de *canes* i a vegades de *vares*. La vara castellana eren 83,6 cm, la vara catalana era mitja cana i corresponia a 77,75 cm. La cana feia 1,555 m.

de més lluny, cada mosso i cavalleria que la portava costava entre 8 i 10 sous diaris. Comptant els jornals, la vida i els materials, s'estimava que el cost mitjà d'una paret de marge era de 5 sous per cana.

Els testimonis donen valoracions diverses sobre el total de les parets fetes per Francesc Circuns. Els valors totals de les parets oscil·len entre 100 i 190 lliures. La mitjana és de 150 lliures. Acceptant el cost unitari que donen els testimonis, de 5 sous per cana, això donaria 600 canes de paret construïdes per Francesc Circuns, uns 930 metres. Una obra considerable. No queda clar en quant temps es va fer, però sembla que les noves vinyes es van plantar en un període de 10-11 anys, al voltant del 1720 i, per tant, les parets s'havien de fer abans o simultàniament.⁸

6. Arxius

AHCM: Arxiu Històric i Comarcal de Manresa.

AHPM: Arxiu Històric de Protocols de Manresa.

AMS: Arxiu particular del mas Salipota de Súria.

---

8. AMS, fulls solts.

Bibliografia

FERRER, LI. (1998), *La vinya al Bages*, Manresa, Centre d'Estudis del Bages.

FERRER, LI. (coord.) (2003), *Els paisatges de la vinya*, Comunicacions del Congrés, Manresa (Bages), 24, 25 i 26 d'octubre de 2003, Manresa, Centre d'Estudis del Bages i Consell Regulador de la Denominació d'Origen Pla de Bages.

PLANS I MAESTRA, Jaume (2002), «Conclusions: trobada d'estudi per a la preservació del patrimoni en pedra seca al Paísos Catalans», *Dovella*, núm. 78, p. 3-65.

SOLER, J. (1994), *Les barraques de vinya*, Manresa, Centre d'Estudis del Bages.